

LA MONEDA COM A ELEMENT D'ESTUDI EN CONTEXTOS PRODUCTIUS: LA PARS PRODUCTIVA DE LA VIL·LA ROMANA DEL PLA DE L'HORTA¹

MARC BOUZAS SABATER I ANA COSTA SOLÉ

Laboratori d'Arqueologia, Història Antiga i Prehistòria, Universitat de Girona

Resum

Després de la fundació al voltant de l'any 70 aC de la ciutat romana de Gerunda, el territori circumdant i depenent d'aquesta urbs va ser ocupat i explotat econòmicament per establiments tipus vil·la. Un dels establiments millor coneguts per l'arqueologia és el de la vil·la romana del Pla de l'Horta: una propietat de caràcter suburbà que conjuminava les comoditats i espais propis d'una vil·la destinada a l'otium dels seus propietaris i els elements propis d'una explotació agropecuària de l'època. Les troballes numismàtiques de les últimes campanyes arqueològiques ens ofereixen l'oportunitat de copsar la importància d'aquests materials també en un context productiu.

Paraules clau

Arqueologia, numismàtica, vil·la romana, suburbi de Gerunda, circulació monetària.

Abstract

After the foundation around the year 70 BC of the Roman city of Gerunda, the surrounding territory and depending on this city was occupied and economically exploited by village-type establishments. One of the best-known establishments for archeology is the Roman villa of Pla de l'Horta: a suburban property that combined the comforts and spaces of a villa intended for the otium of its owners and the elements of a farm of the time. The numismatic finds of the last archaeological campaigns offer us the opportunity to grasp the importance of these materials also in a productive context.

Key words

Archaeology, numismatics, roman villa, suburbium of Gerunda, monetary circulation.

¹ Aquest article forma part del projecte quadriennal "Territori, paisatge i espais productius en un entorn suburbà: la vil·la romana del Pla de l'Horta" del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i del projecte "Ager Mutabilis II. La explotación del territorio de Emporiae y Gerunda durante el bajo Imperio romano y la tardoantigüedad" del Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats - MCIU

INTRODUCCIÓ

El present article té a bé presentar el total de trenta-quatre monedes documentades en les excavacions del jaciment entre els anys 2018 i 2021. En primer lloc, cal remarcar que es pren la mateixa línia d'estudi plantejada ja a la monografia del jaciment (Bouzas, 2019b, pàg. 377-398) i que, amb la voluntat de seguir publicant les novetats, tant arqueològiques com numismàtiques del jaciment, encarem aquest article. Cal entendre, com a premissa principal d'aquest treball, la moneda com un objecte arqueològic ple i, és per això que, sempre que es pot, és ideal publicar les monedes de manera conjunta amb els seus contextos estratigràfics. Aquest fet, més difícil d'abordar en tractar excavacions antigues, és l'element que marca la importància de la peça dins dels contextos arqueològics. Una moneda per si sola no té, a part del propi valor del metall o raresa de l'emissió, més informació a aportar-nos; en canvi, una moneda en un context arqueològic ben datat pot permetre detectar tot tipus de fenòmens socioeconòmics, com per exemple la supervivència de moneda, la circulació monetària, la importància de les imitacions, etc. La publicació de les peces associades al seu conjunt i la interpretació que se'n llegeix és un dels principals objectius d'aquest treball. El segon objectiu, gairebé indestriable del primer, és donar a conèixer les novetats que han aportat les excavacions a nivell interpretatiu i posar-les en relació amb les troballes numismàtiques.

A tal efecte el text s'estructura en una breu introducció del coneixement que es té fins ara de la vil·la del Pla de l'Horta, per tal de situar el lector en un marc històrico-temporal, deixant pas tot seguit a l'explicació de les novetats de les últimes excavacions. Com no podia ser d'altra manera, paral·lelament, s'exposarà la situació de cada moneda i les implicacions o interpretacions que se'n poden derivar de cada cas. A mode de conclusió, es deixa pas a un breu apartat sobre consideracions numismàtiques i, finalment, es publica també el catàleg de les trenta-quatre peces, on figuren les dades concretes de cada moneda així com fotografies de les peces. En el catàleg s'especifica el nominal de la moneda, es a dir el tipus, la cronologia, la seca i l'autoritat emissora (en cas que es coneguin). També, se'n detallen els anversos i reversos i se n'especifica el pes –en grams–, el diàmetre –en mil·límetres– i l'orientació relativa dels cunys –en hores–. Finalment s'aporta la referència estratigràfica de la moneda i, en cas que sigui possible, també una referència bibliogràfica acurada.

Fig. 1. Planta general de la vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter).

LA VIL·LA: LES EXCAVACIONS FINS AL 2017

La vil·la romana del Pla de l'Horta se situa al poble de Sarrià de Ter, a 4,5 km de l'actual ciutat de Girona, i queda protegida contra el vessant oriental del turó de Montagut i encarada cap a la petita plana que s'obre a ponent. Aquesta vil·la ocupa un terreny amb un suau pendent que s'estén fins al gual per on un dels ramals de la Via Augusta travessava el riu Ter.

Si bé aquesta vil·la es fundà en època tardorepublicana, és durant el període de l'Alt Imperi que presenta la màxima expansió d'aquest model de producció i d'ocupació del territori. A partir del segle III de la nostra era s'observa una notable ampliació de les estructures productives vinculades a la producció agrícola. Aquesta ampliació porta a ocupar part de les antigues sales nobles de la *pars urbana* per tal de generar nous espais d'emmagatzematge amb *dolia defossa*, cuines, etc.

Sobre la ubicació de la propietat –terrenys, edificis i habitatge– de la vil·la, podem afirmar que es va buscar un entorn de caràcter òptim, tant per a l'explotació agrícola com per al transport i moviment dels seus habitants. La ubicació, propera a les vies de comunicació així com a un curs fluvial, ofereixen un paisatge plenament apte per al cultiu i explotació del terreny, en aquest cas amb el cultiu de la vinya i la posterior producció de vi, els quals foren el motor econòmic de la propietat durant segles.

La part coneguda de la vil·la es pot dividir en dos sectors. Les estructures de la *pars urbana* constitueixen un bloc compacte, distribuït de sud a nord, a redós d'una llarga façana oberta a llevant i presidida per un extens porticat, als dos extrems del qual es conserven els arrencaments de sengles ambulacres que s'orientarien est-oest però que s'han pogut resseguir en un tram molt reduït, ja que es tracta de l'espai afectat per les fonamentacions construïdes l'any 1970, que han malmès bona part de l'estratigrafia i de les estructures de la zona. Tot aquest sector quedava separat per un passadís d'un segon grup de construccions localitzades a l'oest i que formarien part de la *pars fructuaria* de la vil·la. Aquestes estructures s'ordenaven a l'entorn d'un gran *torcularium* i un conjunt de grans dipòsits annexos. Finalment, un llarg mur que seguia una direcció nord-sud tancava tot el conjunt per ponent (Costa & Palahí, 2019a, pàg. 131).

La interpretació de les instal·lacions de la zona industrial resulta especialment complexa bàsicament per dues raons. La primera i principal és l'existència de dues grans estructures que ocupen la zona central del sector (el *torcularium* i el gran dipòsit annex), que esborren o cobreixen qualsevol

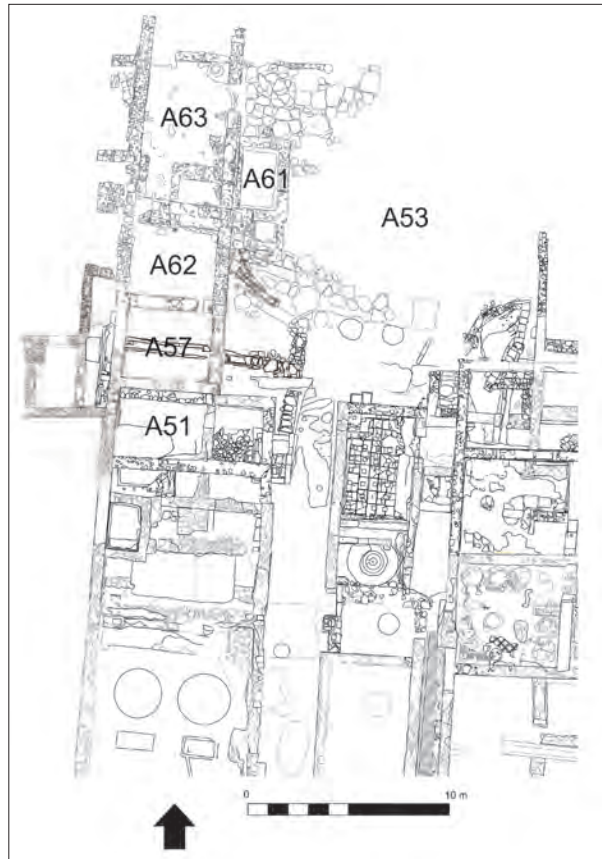
obra anterior. L'altra és la manca, en molts espais, d'estratigrafies prou fiables que ajudin a definir una evolució cronològica suficientment ferma. Un altre factor a considerar en el moment d'interpretar aquests espais és el fet que la seva evolució no té perquè resseguir les grans fases cronològiques que hem establert per a l'edifici residencial. Els espais productius funcionaven amb una altra dinàmica, en la qual els factors que influïen en les reformes –com el manteniment de les diferent infraestructures, l'evolució econòmica i els canvis produïts en les produccions– poc tenien a veure amb aquells que impulsaven les reformes en espais residencials (Costa & Palahí, 2019b, pàg. 209-210).

LES EXCAVACIONS DELS ANYS 2018-2021: CONTEXTOS ESTRATIGRÀFICS I TROBALLES NUMISMÀTIQUES

En els últims anys, els treballs arqueològics s'han centrat en la *pars fructuaria*, concretament en la zona nord al voltant del pati que funciona com a límit nord de la zona residencial i al llarg del front oest. En aquest sector s'ha pogut ampliar el coneixement de la zona productiva de la vil·la i, al contrari que a la zona del *torcularium* i els dipòsits associats, s'ha pogut esgotar l'estratigrafia. Gràcies a aquest fet, el nivell de coneixement de les estructures de treball d'aquest sector i, sobretot, de les seves cronologies ha millorat substancialment respecte a les estructures productives situades més al sud, la qual cosa ha permès entendre una mica millor la disposició i evolució de la *pars productiva* en les diferents fases constructives.

L'habitació coneguda com a Àmbit 51 presentava un paviment de calç que segellava nivells augustals, com demostren els materials que s'hi van localitzar: ceràmica de parets fines, peces de terra sigillata sud gal·lica i una moneda, concretament un as d'*Emporiae* (moneda 8). Aquest paviment, juntament amb un mur situat al nord de l'àmbit ens ha permès dibuixar una cambra ben delimitada, amb murs de pedra lligada amb fang. Aquest tipus de construcció –murs amb fonaments de pedra lligada amb fang– es correspon amb el sistema constructiu de la primera fase de la vil·la, però, com ja hem referit anteriorment, l'evolució i característiques constructives de la *pars urbana* i la *pars rustica* no van al mateix ritme ni evolucionen en paral·lel. En qualsevol cas, aquest àmbit s'ha pogut datar, com ja s'ha dit, d'època augustal. Cal remarcar el cas concret de la moneda, que, de fet, és el tema que ocupa aquest article. En aquest cas, l'as emporità es troba clarament en

Fig. 2. Planta amb la numeració d'àmbits.

context de circulació; és important remarcar que les emissions municipals hispàniques circularen profusament pel territori fins ben entrat el segle I (Ripollès, 2002, pàg. 199-200).

Pel que fa al següent àmbit, situat immediatament al nord del 51 i conegut com a Àmbit 57, trobem un paviment de calç que indicava un nivell de circulació. Immediatament a sota d'aquest paviment, documentem materials com ara terra sigil·lada africana D i clara B, corresponents a una cronologia de mitjan segle IV, per bé que hi ha algun material que ens remet al segle III després de la nostra era, moment de grans transformacions en aquest sector de la vil·la. L'excavació dels nivells de preparació d'aquest paviment va proporcionar un total de cinc monedes. Aquest nivell de circulació i el seu ús semblen correspondre a l'última reestructuració de la zona productiva de la vil·la, moment en què es crea una gran plataforma de treball que cobreix bona part del sector situat a l'est del *torcularium* i la reforma d'aquest, que

encara és visible avui dia: amb dues àrees de premsat, un gran dipòsit i un segon dipòsit de dimensions més petites, situat immediatament al sud (Costa & Palahí, 2019b, pàg. 217-220). L'excavació d'aquest Àmbit 57 va permetre localitzar, a cotes força inferiors a les del ja esmentat paviment de calç, una canalització coberta per un estrat força homogeni. Aquesta canalització, obrada amb *tegulae* lligades amb morter, creua l'àmbit d'est a oest i podria formar part de la distribució d'aigua en un moment molt primerenc de la vil·la, segurament a finals de la fase augustal.

Si ens fixem ara detingudament en les monedes, podem apreciar que la peça amb una cronologia més antiga és una Ae3 emès entre el 330 i el 336 (moneda 13), seguida d'una altra Ae3, d'entre el 338 i el 342 (moneda 14). A més, es documenta una Ae1 amb nom Magnenci (moneda 12), una Ae3 de Constanci II emès a la seca d'*Arelate* d'entre el 353 i el 358 (moneda 11), i finalment una Ae3 d'imitació que cal datar de la segona meitat del segle IV (moneda 10). D'aquesta manera amb base a les dates d'emissió oficials d'aquestes peces se'ns dibuixa una finestra d'uns trenta anys de diferència entre la més antiga i la més moderna.

Aquest petit grup de monedes, segellades pel paviment, marquen una cronologia clara de mitjan segle IV, coincident amb la datació que ens aporta la ceràmica. Afortunadament aquest tipus de conjunts monetaris segellats estratigràficament ens permeten apreciar diversos fenòmens referents a la circulació monetària molt interessants. En primer lloc, es pot apreciar la circulació de les peces de bronze més grans de Magnenci, les Ae1, en teoria desmonetitzades per Constanci II després de la derrota de l'usurpador (Depyrot, 1992, pàg. 67); queda clar, però, que aquestes peces no van ser desmonetitzades, lògicament l'exemple del pla de l'Horta no és el primer, i que van seguir en circulació sense més problemes (Cepeda, 1991, pàg 371-381; Arroyo, 1980, pàg. 73).

També s'aprecia un altre fenomen ja conegut: la circulació de moneda de manera força indiscriminada tot i les reformes econòmiques continues al llarg del segle IV. En l'exemple que estem explicant, veiem que no hi ha massa inconvenient a fer servir juntes peces del 330 i del 350, malgrat que pertanyin a sistemes ponderals diferents. A més cal remarcar un altre fet molt interessant, la circulació de moneda imitativa amb els mateixos tipus oficials. En l'exemple del Pla de l'Horta queda del tot palès en aquesta preparació del paviment com emissions oficials i imitatives funcionen juntes. Aquest tipus de troballes, sens dubte, refermen la idea que la moneda es regia per un sistema eminentment ponderal sense importar massa el tipus de peces que

es feien servir. Tot el conjunt es conforma per monedes de bronze, les més corrents a l'època i al territori, i que servien sense dubte per efectuar les petites transaccions del dia a dia.

L'amortització que cobria la canalització de l'àmbit aporta també una moneda, concretament una Ae2 d'entre el 378 i el 388 (moneda 16). D'aquesta manera s'escau determinar que el final de l'ús d'aquesta canalització es pot situar a finals del segle IV o principis del V. Cal considerar que és erroni, com passa amb la moneda de Magenci, assumir que tot i que les Ae2 s'han de desmonetitzar a finals del segle IV ho facin efectivament, i que són molts els testimonis de peces Ae2 en circulació en cronologies més tardanes a la seva desmonetització teòrica (Cepeda, 2000, pàg 161-192), així com en diferents tresorers tant al llarg d'Hispania (Marot, 1997, pàg. 1003).

Si reprenem l'explicació dels àmbits i seguim direcció nord, hi trobem l'Àmbit 62, l'excavació del qual també ha permès localitzar fonaments obrats amb pedra i fang que es corresponen, constructivament, amb la fase augustal de la zona productiva. En aquest àmbit, força complex i amb diverses fases constructives, s'han trobat les traces de dos nivells de circulació: el primer, i més tardà, està caracteritzat per ser un sòl de pedra i lloses, força barroer. L'estratigrafia que marcaria el moment constructiu ens aporta poca informació pel que fa a materials: africana C i imitacions africana de cuina, i una única moneda ens remet a una datació que ens situa aproximadament en un moment incert del segle IV. Per sota d'aquest estrat es va trobar un segon nivell de circulació, caracteritzat per dos zones de foc situades a l'eix central de la cambra, en sentit sud-nord a tocar respectivament dels murs sud i nord que delimiten l'àmbit. Aquest nivell es va crear sobre un estrat que ens aporta novament pocs materials per datar (ceràmica grisa paleocristiana, lucente, TS africana C i que inclou una moneda datada entre el 313 i el 319, fet que ens condueix al segle IV). Per tant, en aquest àmbit apareixen un total de dues monedes en contextos arqueològics força ben definits: una antoniniana del segle III (moneda 18) circulant al segle IV, un fet més que documentat arreu de l'imperi (Estiot, 2002, pàg. 49; Marot, 2000, pàg. 73; San Vicente, 2008, pàg. 612) i una Ae3 a nom de Constantí I (moneda 19), concretament de la seva primera reforma monetària, que degué circular també sense massa problemes durant el segle IV. Un altre cop es tornen a trobar peces en circulació emeses a finals del segle III i principis del segle IV, un moment en què les emissions encara arribaven profusament al territori i que, sens dubte, seguiren circulant al llarg dels segles IV i V.

El següent àmbit, A 63, és un dels més complexos i complicats d'interpretar. Es va trobar completament arrasat i cobert per un enderroc. Les diverses fases del mateix encara estan en fase d'estudi, però la fase d'abandonament és força clara. Els nivells que cobreixen el fons d'aquest àmbit, pavimentat íntegrament amb *opus signinum*, presenten una sèrie de materials que ens porten a la fase final de pervivència de la vil·la com a tal, al segle v dC. Entre els elements que es van trobar a tocar del paviment de *signinum*, marcant el moment d'abandó de l'àmbit, destaca una destal tipus «Francisca» que, per paral·lelismes, s'ha datat entre els segles v i vi (Feugère & Charpentier, 1997, pàg. 388). Pel que fa als materials ceràmics, trobem T S africana C i ceràmica africana de cuina. Es documenten un total de tres monedes en aquests estrats: concretament un *nummus* a nom de Constantí I, emès a Lyon entre el 308 i el 309 (moneda 20); un sesterci d'Adrià (moneda 21) i una Ae3 de cronologia baix-imperial indeterminada (moneda 22). Aquestes monedes es troben en un estrat considerat fiable; per tant, s'escau buscar una solució o una explicació per a la seva deposició en unes cronologies ja molt tardanes. Pel que fa a les dues peces baix-imperials no és en absolut rar; el numerari baix-imperial circula profusament durant la tardo-antiguitat i les emissions dels dits "pobles bàrbars" no aconsegueixen mai el volum d'emissions de les últimes dècades de l'imperi. D'aquesta manera, cal destacar que inclòs en contextos de l'ocupació islàmica de la península apareix encara moneda baix-imperial en circulació (Doménech, 1996, pàg. 292).

Un tema una mica més complicat és, potser, l'ús de moneda alt-imperial en època tardo-antiga. Encara que no sembla ser un fet generalitzat no és quelcom del tot inusual, es coneixen diversos exemples de tresorets i de peces alt-imperials documentades arreu de l'imperi, sobretot en època valentiniana els grans bronzes alt-imperials tornen a aparèixer en tresorets, en un percentatge baix però existent (Depeyrot, 2001, pàg. 35). A més cal tenir en compte que la moneda alt-imperial encara es podia trobar, en circulació o no, durant en segle v: un clar exemple en són les monedes alt-imperials contramarcades i marcades amb punxons per part dels vàndals al Nord d'Àfrica, les quals es van fer servir com a moneda circulant (Morrison, 1983, pàg. 95-111; Berndt & Stenaicher, pàg. 252-298).

Entre l'Àmbit 63 i el gran pati al nord de la vil·la (A 53), es van localitzar un seguit de dipòsits que presenten dues fases força clares. L'estructuració més antiga ens presenta un dipòsit de grans dimensions que es va construir adossat al mur que tanca pel seu costat est l'Àmbit 63. Aquest gran dipòsit

Fig.3. Ortofotografia del sector nord de la vil·la del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter).

va amortitzar el que ara sabem que eren una combinació de tres dipòsits que estarien connectats entre ells i que, el que es troba més al sud i el següent dipòsit immediatament al nord d'aquest, van ser tallats i amortitzats per la següent fase constructiva. Els nivells d'abandó i els materials (terra sigil·lada africana A) trobats a l'interior del dipòsit situat més al sud ens indiquen un moment a finals del segle II de la nostra era. Aquest conjunt de dipòsits pertanyents a, com a mínim, dues fases constructives, s'assenten sobre un enllosat de grans dimensions que fou amortitzat al moment final de la vil·la. Per bé que tenim ben fixat el moment final del jaciment romà (finals del segle IV després de la nostra era), els nivells d'abandó sempre ofereixen materials que demostren freqüentacions de la zona i és on trobem materials tals com ceràmiques paleocristianes i fins i tot ceràmica grollera carolíngia, fet que ens trasllada des de finals del segle IV fins als segles V i VI de la nostra era.

Fig. 4. Vista des del nord del mur que limita pel sud l'Àmbit 62.

En aquest cas es tracta d'un as emporità (moneda 1), un antoninià (moneda 2) i un radiat a nom de Maximià (moneda 3). En tractar-se de nivell d'abandó i remocions possiblement posteriors, es fa difícil en aquest cas datar l'estratigrafia de manera concisa i, a més, les monedes estan en cronologies que ja queden contingudes en l'espectre general del jaciment, de tal manera que aporten en aquest cas poca informació arqueològica. Evidentment, en estudis quantitius o que incideixin en altres aspectes la documentació d'aquestes peces, serà també remarcable però no és el cas del treball que plantegem aquí.

Per últim, parlarem de l'Àmbit 53. Es tracta d'una zona de pati que ocupa bona part del sector nord de la vil·la i que presenta diferents moments d'ocupació. Es tractaria d'una zona a cel obert, amb espais de treball igualment vinculats amb la producció de vi i altres tasques relacionades amb la viticultura. El sector encara es troba en procés d'excavació, però tenim dos moments molt clars: un període que va més enllà de la vida de la pròpia vil·la com a tal i el període d'abandó de la mateixa al baix imperi.

Aquest últim període de freqüentacions es va localitzar en excavar una sèrie d'estrats superficials en dos sectors d'aquest extens àmbit: a ponent, on aparegueren estructures relacionades amb el procés de producció de vi a la vil·la i a occident, on es va localitzar un mur que faria de suport de contenció d'aquesta àrea de treball a l'aire lliure. La troballa

de ceràmica grollera carolíngia i ceràmica grisa paleocristiana ens marca aquest moment de les freqüentacions. També tenim materials numismàtics. Aquest materials inclouen concretament tres monedes, una en cada estrat respectivament: es tracta d'una Ae3 d'imitació, que copia una emissió de Magnenci (moneda 4), una Ae4 també clarament imitativa (moneda 5) i un sesterci del segle II (moneda 23). No es pot descartar que aquestes peces no estiguin directament associades a contextos materials tardo-antics o carolíngis, però segurament pel tipus d'estrat on s'han trobat caldria prendre les dades amb precaució. En qualsevol cas posen de manifest la importància de la moneda d'imitació, altament documentada al jaciment del Pla de l'Horta així com arreu de la província de Girona (Bouzas, 2019a, pàgs. 262-271).

Un altre conjunt de nivells ens fixen el moment d'abandó de la vil·la. Entre els materials numismàtics, destaca un conjunt de monedes datades entre el segle IV i inicis del V. Pel que fa als materials ceràmics, trobem materials com ara ceràmica africana de cuina, TS africana D, i abundància de ceràmica comuna i grollera. La manca de ceràmiques significatives que ajudin a datar, és una constant en tota la zona productiva de la vil·la. La majoria de materials que es troben al llarg de tota la cronologia d'ús d'aquest sector són ceràmiques comunes, una gran quantitat de gerres que s'han relacionat amb la producció de vi, donada la poca quantitat de recipients tipus àmfora. La ceràmica que s'acaba d'esmentar, concretament l'africana D, ja ens porta a cronologies de finals del IV i principis del V. Aquestes encaixen perfectament amb les monedes documentades en aquest grup d'estrats: concretament es tracta de vuit Ae4 (monedes 6, 7, 24, 25, 27, 29, 30), una Ae3 indeterminada (moneda 28), una Ae3 d'entre el 318 i el 320 (moneda 33), una antoniniana d'imitació (moneda 26) i una Ae2 de Teodosi (moneda 32). Totes aquestes peces són perfectament compatibles amb contextos de circulació monetària del segle IV-V en què són freqüents les monedes d'imitació, barrejades amb peces oficials així com també amb peces antigues.

CONCLUSIONS

Com s'expressava a la introducció d'aquest text, aquest té una doble voluntat: per una banda, explicar els avenços arqueològics a la vil·la del Pla de l'Horta i, per l'altra, contextualitzar les troballes numismàtiques. Creiem fermament que només a través de la correcta identificació dels contextos

arqueològics es podrà avançar en el coneixement profund de les dinàmiques de circulació de la moneda als diferents territoris imperials.

La interpretació dels àmbits corresponents a la zona productiva de la vil·la del Pla de l'Horta ha estat des de l'inici una tasca especialment complexa. Aquesta dificultat ha vingut donada bàsicament per dues raons: La primera i principal és l'existència de dues grans estructures que ocupen la zona central del sector (el *torcularium* A23 i el dipòsit A18/33) i que esborren o cobreixen qualsevol obra anterior. La segona rau en el fet que, a mesura que s'ha avançat en els treballs arqueològics ja fora del sector de la gran zona de premsat, ens hem trobat amb els efectes que la reforma del segle III dC va tenir en tot el sector productiu de la vil·la. En molts espais, es detecta que aquestes reformes van eliminar part de l'estratigrafia que hauria ajudat a definir una evolució cronològica més ferma que la que podem oferir a dia d'avui. Les reformes del segle III dC en molts casos només han deixat intactes els estrats i algunes de les estructures que es corresponen amb la primera fase de l'establiment i, en alguns casos afortunats, amb la fase augustal. Malgrat aquesta gran intervenció, la lectura de les estructures ens ajuda a fer una composició de l'evolució del jaciment en aquest sector i referma la complexitat i importància de la producció de vi com a principal activitat econòmica de l'establiment.

Els àmbits on s'ha treballat en els últims anys es corresponen amb la façana oest de la zona productiva de la vil·la, on se succeeixen els àmbits de treball. Així, un cop passat el *torcularium* i la fossa de maniobra de la maquinària de premsat, localitzem els Àmbits 51, 57 i 62, vinculats entre ells per una sèrie d'obertures situades als murs que els delimiten però a la vegada els relacionen. La interpretació d'aquests tres àmbits podria tenir relació no tant amb la producció de vi sinó amb l'emmagatzematge i fins i tot amb un procés ben conegut a l'antiguitat com és el d'afegir additius com el fum per donar sabor al producte fermentat. L'excavació d'aquests tres àmbits ha corroborat que el seu funcionament se situa al baix imperi i ens indica el potencial de la transformació de les estructures productives de la vil·la en una cronologia força tardana.

Un altre sector de gran interès es l'Àmbit 63. Novament ens trobem amb una problemàtica que ja va dificultar la tasca interpretativa de la zona del *torcularium*: el bon estat de conservació dels paviments que cobreixen tot l'àmbit, dificulta poder copsar les fases anteriors, deixant a la vista la reforma iniciada al segle III dC que sembla engolir la zona productiva i la transforma amb l'aspecte que n'ofereixen avui dia les restes. L'evolució d'aquest àmbit

es pot traçar, amb dificultat, a través de les restes estructurals, atès que l'estratigrafia només ens dona informació del moment d'abandó, en els primers anys del segle v dC. La relació entre aquest àmbit i els dipòsits situats entre aquest i el gran pati nord de la vil·la és la que ens ajuda a plantejar que tot el sector estava destinat a la manipulació del raïm i a la producció del vi. Aquests dipòsits, amb fins a tres fases diferenciades, estarien vinculats amb l'àmbit 63, sobretot en les primeres fases, on un dipòsit situat a la cantonada sud-est de l'Àmbit 63 estaria connectat amb la primera fase dels dipòsits exteriors. Tota aquesta zona s'ha interpretat en bona part gràcies a les relacions entre estructures, ja que, tal com passa a l'Àmbit 63, només s'ha recuperat estratigrafia del moment d'abandó dels petits dipòsits situats al sud (segle II dC) i la posterior reforma del segle III dC que va afectar tota la zona productiva de manera general.

Pel que fa al gran pati al nord de la vil·la, l'estratigrafia no només ens indica diferents fases d'ús sinó que ens ha confirmat una tendència que ja s'havia observat en altres espais de la vil·la: amb posterioritat a la fi de la vil·la com establiment al segle v dC, es detecten tota una sèrie de freqüentacions de l'espai que ens traslladen a un escenari on la propietat del *fundus* i la concepció de l'espai han canviat completament. Els materials d'època carolíngia, la construcció al costat sud de la vil·la d'un modest habitatge i l'existència d'una necròpolis visigoda ens ofereixen un panorama d'ús d'aquest espai un cop el model d'explotació del territori ha canviat per adaptar-se als nous temps.

és evident que amb un únic estudi d'un sol jaciment no es poden extreure conclusions clares o globals, però l'objectiu és sumar un gran conjunt d'evidències arqueològiques en diferents punts del món romà que ens permetin determinar arqueològicament fenòmens com són, per exemple, la supervivència de les Ae2, la gran importància de les peces en circulació o bé la llarga vida de la moneda baix-imperial romana.

EL CATÀLEG

1. As d'Emporiae, 50 aC – 50 dC

Anv.: cap d'Atena amb casc a dreta. Contramarca DD davant del bust i contramarca del dofi a la part de darrere del cap.

Rev.: pegàs estant a dreta. Llegenda: EMPOR

AE; 10,45 gr; 27 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2100-1

2. Antoninià, segona meitat del segle III dC
Anv.: bust masculí radiat a dreta. Llegenda: ...O
Rev.: àguila estant amb el cap mirant amunt a la dreta. Llegenda: CON...
AE; 1,83 gr; 15 mm; 6 h.
Ref. arqu.: PH'19 2100-2

3. Radiat de Maximià, 286-303
Anv.: bust de Maximià radiat a dreta. Llegenda: ... AX...
Rev.: dues figures dempeus davant per davant.
AE; 2,39 gr; 23 mm; 6 h.
Ref. arqu.: PH'19 2100-3
Ref. bibl.: RIC VI

4. Ae3 de Magnenci (segurament es tracti d'una imitació) 350-353
Anv.: bust de Magnenci a dreta. Darrere el bust lletra A. Llegenda: DN MAG...
Rev.: dues victòries sostenint una corona amb inscripció votiva : VOT X MVL T X
AE; 2,45 gr; 17 mm; 5 h.
Ref. arqu.: PH'19-2096
Ref. bibl.: RIC VIII

5. Ae4. Segle IV – V
Anv.: bust masculí diademat a dreta.
Rev.: soldat romà llancejant genet bàrbar caigut.
AE; 0,92 gr; 12 mm; 6 h.
Ref. arqu.: PH'19 2097

6. Ae4. Segle IV – V
Anv.: bust masculí diademat a dreta.
Rev.: il·legible, possible soldat romà llancejant genet bàrbar caigut.
AE; 1,28 gr; 14 mm.
Ref. arqu.: PH'19 2098-1

7. Ae3. 353-358
Anv.: bust masculí diademat a dreta. Llegenda: ... AVG
Rev.: soldat romà llancejant genet bàrbar caigut.
AE; 1,49 gr; 17 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2098-2

Ref. bibl.: RIC VIII

8. As d'Emporiae, segle I aC

Anv.: bust femení a dreta. Llegenda il·legible.

Rev.: pegàs estant a dreta.

AE; 10,49 gr; 28 mm; 6 h.

Ref. arqu.: PH'19 2103.

9. Peça romana indeterminada

Anv.: il·legible

Rev.: il·legible

AE; 3,61 gr; 23 mm.

Ref. arqu.: PH'19 2104

Observacions: per la forma podria ser del segle III dC, però l'estat no permet assegurar-ho.

10. Ae4. Segle IV – V. Imitació d'Arelate

Anv.: bust masculí diademat a dreta.

Rev.: soldat romà llancejant genet bàrbar caigut. Llegenda: FEL TEMP...

Sota exerg: TCO...

AE; 1 gr; 13 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-1

11. Ae3 de Constanci II d'Arelate. 353-358

Anv.: bust masculí diademat a dreta. Llegenda: ...TAN TI...

Rev.: soldat romà llancejant genet bàrbar caigut. Llegenda: FEL TE ...

REPARATIO Sota exerg: SAR...

AE; 2,84 gr; 18 mm; 6 h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-2

Ref. bibl.: RIC VIII

12. Ae1 de Magnenci, 352-352

Anv.: bust de Magnenci a dreta. Llegenda ... TIVSPF AVG

Rev.: monograma de Crist (crismó). Llegenda: ...O...

AE; 5,40 gr; 28 mm; h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-3

Ref. bibl.: RIC VIII

13. Ae3, 330-336

Anv.: bust masculí diademat a dreta // Llegendes : CONSTANT...

Rev.: dos soldats davant per davant amb dos estendards militars entre ells. Llegendes: GLOR IAEXER CITVS. Sota exerg: ...RP.

AE; 2,49 gr; 18 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-4

Ref. bibl.: RIC VII

14. Ae3 de Roma. 338-342

Anv.: bust masculí diademat a dreta // Llegendes : FLIVL...

Rev.: Securitas estant a dreta amb les cames creuades, duent un ceptre i recolzant-se sobre una columna. Llegendes: ... TAS REIP. Sota exerg: R un punt i una Q

AE; 1,19 gr; 17 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-5

Ref. bibl.: RIC VIII

15. Ae3 de Constanci II, 353-358

Anv.: bust masculí diademat a dreta. Llegendes: ...TIVS

Rev.: soldat romà llancejant un genet bàrbar caigut. // FEL TEMP REPARATIO

AE; 2,47 gr; 16 mm; 6 h.

Ref. arqu.: PH'19 2135-6

Ref. bibl.: RIC VIII

16. Ae2; 378-388

Anv.: bust masculí diademat a dreta.

Rev.: Emperador parat a esquerra duent Victòria sobre *orbis* i oferint la mà a una figura femenina agenollada a la seva dreta que duu una corona mural.

AE; 4,64 gr; 24 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'19 2138

Ref. bibl.: RIC IX

17. As, segle I – II dC

Anv.: possible bust masculí a dreta.

Rev.: il·legible.

AE; 12,63 gr; 28 mm.

Ref. arqu.: M-331

18. Antoninià. 270-276

Anv: bust masculí barbat i radiat a dreta.

Rev: emperador estant a la dreta duent un ceptre i rebent un globus de Júpiter (a l'esquerra) duent ceptre.

AE; 3,46 gr; 22 mm; 6 h.

Ref. arqu.: PH'20 UE 2163

Observacions: l'estat de conservació no permet determinar l'emissor, però molt plausiblement sigui a nom d'Aurelià, menys probablement podria ser a una emissió a nom de Tàcit.

Ref. bibl.: RIC V-A

19 .Ae3 de Constantí I, 313-319.

Anv: bust masculí diademat a dreta. Llegenda: IMPCONST..

Rev: Sol estant a esquerra duent globus. Llegenda: SOLINV... Marca de seca: a costat i costat de Sol les lletres T i F.

AE; 2,22 gr; 19 mm; 12 h.

Ref. arqu.: PH'20 UE 2168.

Ref. bibl.: RIC VII

20. Nummus de Constantí I de Lugdunum, 308-309²

Anv: bust de Constantí I llorejat a dreta. Llegenda:

IMPCCONSTANTINVS PFAVG

Rev: Mart despullat avançant a dreta amb un escut i una llança creuada. Marca de seca: als costats de la figura CI (en horitzontal) i HS (en vertical). Sota exerg PLC. (primera oficina de Lugdunum). Llegenda:

MARTIPA TRIPROPVGNATORI

AE; 6,19 gr; 25 mm; 6 h.

Ref. arqu.: PH'20 2184

Ref. bibl.: RIC VI p. 264 núm 295 (Lugdunum).

21. Sesterci d'Adrià. 117-138

Anv: bust d'Adrià barbat a dreta. Llegenda: ... HADRIA...

Rev: figura indeterminable sedent a dreta, segurament sostenint un ceptre.

² L'excel·lent estat de la peça fa possible determinar que es va emetre entre la tardor del 308 i la primavera del 309.

AE; 22 gr; 32 mm; 6 h.

Ref. arqu: PH'21 2193.

Ref. bibl: RIC II

22. Ae3. 330-336

Anv: bust masculí diademat a dreta (gairebé il·legible).

Rev: dos soldats davant per davant sostenint escuts i llances amb dos estendards militars entre ells.

AE; 2,18 gr; 18 mm; 6 h.

Ref. arqu: PH'21 2193.

Ref. bibl: RIC VII

23. Sesterci, segle II dC

Anv: possible bust masculí a dreta.

Rev: il·legible.

AE; 15,22 gr; 31 mm.

Ref. arqu: PH'21 2199.

Observacions: moneda extremadament desgastada, segurament per la seva circulació. En alguns punts només resta el flam, insinua haver tingut llegenda, es data amb base a les mides.

24. Ae4, segle IV – V

Anv: bust masculí diademat a dreta.

Rev: il·legible:

AE; 0,78 gr; 13 mm.

Ref. arqu: PH'21 2202-2

Observacions: moneda tardana, podria ser una imitació. El bust és clarament del segle IV, però podria haver patit alteracions per reajustar el pes.

25. Ae4, segle IV – V

Anv: il·legible.

Rev: il·legible.

AE; 0,93 gr; 12 mm.

Ref. arqu: PH'21 2202-3

Observacions: similar a la peça anterior. Es tracta de moneda que hauria circulat segurament a finals del segle IV i principis del V o fins i tot en moments posteriors.

26. Antoninià (d'imitació), segle III– IV
Anv: bust masculí radiat a dreta.
Rev: il·legible.
AE; 1 gr; 15 mm.
Ref. arqu: PH'21 2202-4
Observacions: es tracta plausiblement d'un antoninià d'imitació d'una seca gal·la. Cal tenir present que van inundar la circulació a finals del segle III i principis del IV i segurament segueixen corrent fins passat el segle V.
27. Ae4. 336-342
Anv: bust masculí diademat a dreta.
Rev: dos soldats davant per davant amb escuts i llances, entre ells un estendard militar. Llegenda: GLOR...
AE; 1,38 gr; 15 mm. 6 h.
Ref. arqu: PH'21 2202-5
Ref. bibl: RIC VIII
28. Ae3, segle IV
Anv: bust masculí diademat a dreta.
Rev: il·legible.
AE; 1,85 gr; 18 mm.
Ref. arqu: PH'21 2202-6
29. Ae4 de Constantí II, 330-340
Anv: bust masculí a dreta. Llegenda: ...CONS...
Rev: il·legible
AE; 1,35 gr; 15 mm.
Ref. arqu: PH'21 2202-7
30. Ae4, segle IV
Anv: bust masculí a dreta.
Rev: possible figura dempeus.
AE; 1,10 gr; 14 mm.
Ref. arqu: PH'21 2208-3
Observacions: trencada.

31. Ae4, segle v
Anv: il·legible.
Rev: possible creu.
AE; 1 gr; 11 mm.
Ref. arqu: PH'21 2208-4.
Observacions: sembla una peça de principis del v. El molt mal estat de conservació no permet concretar més.
32. Ae2 de Teodosi de Constantinopolis, 392-395
Anv: bust de Teodosi diademat a dreta. Llegenda: DNTHEODO SIVSPFAVG
Rev: emperador estant a dreta amb ceptre i globus. Llegenda: ... ROMANORVM. Sota exerg: marca de seca CONSB
AE; 4,17 gr; 22 mm; 12 h.
Ref. arqu: PH'21 2208-5
Ref. bibl: RIC IX 88a (Constantinople)
33. Ae3 d'Arelate, 318-320
Anv: bust masculí diademat a dreta.
Rev: dues victòries davant per davant sostenint una corona votiva amb inscripció (VOT PR) i recolzant la corona sobre un pedestal de columna.
Sota exerg: marca de seca PARL
AE; 2,58 gr; 19 mm.
Ref. arqu: PH'21 2219
Ref. bibl: RIC VII
34. Ae4; segona meitat del segle IV
Anv: il·legible.
Rev: possible emperador dempeus.
AE; 0,74 gr; 15 mm.
Ref. arqu: PH'21 2221

BIBLIOGRAFIA

- ARROYO, R. (1980). *Las acuñaciones de Magnencio y su presencia en tierras valencianas*. "Acta Numismática", 10, (Barcelona), pàg. 67-73.
- BERNDT, G., STEINACHER, R. (2008). *Minting in Vandal North Africa: coins of the Vandal period in the Coin Cabinet of Vienna's Kunsthistorisches Museum*. "Early Medieval Europe", 16, (Harlow) pàg. 252-298.

BOUZAS, M.

(2019a). *La circulació de moneda baiximperial a les ciutats de Girona i Empúries durant el baix Imperi romà*. Girona. Tesi doctoral inèdita.

(2019b). La numismàtica. *La Vil·la Romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*, Sèrie Monogràfica 29, Museu d'Arqueologia de Catalunya (Girona), pàg. 377-398.

BRUUN, P. (1996). *The Roman Imperial Coinage. Vol. VII. Constantine and Licinius. A.D. 313-337*. Londres.

CEPEDA, J. J. (1991). *La circulación de moneda de Magnencio en Hispania, 350-353 d.C.* "Memoria VII Congreso Nacional de Numismática" (a cura d'A. Beltrán), Madrid, pàg. 371-381.

CEPEDA, J. J. (2000). Maiorina Gloria Romanorum. *Monedas, tesoros y áreas de circulación en Hispania en el tránsito del siglo IV al siglo V*. "Archivo Español de Arqueología", 73, (Madrid), pàg. 161-192.

COSTA, A. & PALAHÍ, LL. (2019a). Evolució de la *pars urbana* de la vil·la, *La Vil·la Romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*, Sèrie Monogràfica 29, Museu d'Arqueologia de Catalunya (Girona), pàg. 131-163.

COSTA, A. & PALAHÍ, LL. (2019b). L'evolució del espai industrial, *La Vil·la Romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter) i el suburbium de Gerunda com espai residencial i productiu*, Sèrie Monogràfica 29, Museu d'Arqueologia de Catalunya (Girona), pàg. 209-226.

COSTA, A. VIVÓ, D., MALLORQUÍ, D. (2020). Excavacions arqueològiques a la vil·la romana del Pla de l'Horta (Sarrià de Ter, Gironès). *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, pàg. 231-234.

DEPEYROT, G. (2001). *Le numéraire gaulois du IVe siècle: aspects quantitatifs*. Wetteren (Série Moneta).

DOMÉNECH, C. (1996). *Circulación monetaria de época emiral en el País Valenciano: el problema de las primeras emisiones en cobre*. "Actas del IX Congreso Nacional de Numismática" (a cura d'A. Beltrán), Elche, pàg. 281-302.

ESTIOT, S. (2002). *Circulation monétaire globale, circulation monétaire régionale: possibilités d'une approche? Quelques réflexions sur la région rhodano-alpine à l'époque romaine*. "Circulation monétaire régionale et supra-régionale: actes du troisième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires (Berne, 3-4 mars 2000)" (a cura de H. Derschka, I. Liggi, G. Perret), Lausanne, pàg. 36-51.

FEUGÈRE, M. & CHARPENTIER, X. (1997). *Les petits objets. Chassy-lès-Montbozon: un établissement rural gallo-romain*, (Paris), Les Belles-Lettres, pàg. 139-180.

KENT, J.P.C. (1981). *The Roman Imperial Coinage. Vol. VIII. The Family of Constantine. A.D.* pàg. 337-364. Londres.

MAROT, T. (1997). *un aspect de la circulation monétaire a la péninsule Ibérica en época tardorromana: el comportament anòmal dels Ae2*. "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", 37, (Girona), pàg. 991-1009.

MAROT, T. (2000). *La península Ibérica en los siglos V – VI: consideraciones sobre provisión, circulación y usos monetarios*. "Actas X Congreso Nacional de Numismática" (a cura d'A. Beltrán), Madrid, pàg. 71-96.

- MATTINGLY, H., SYDENHAM, E. (1926). *The Roman Imperial Coinage. Vol. II. Vespasian to Hadrian*. Londres.
- MORRISON, C. (1983). *The re-use of obsolete coins: the case of Roman imperial bronzes revived in the late fifth century*. "Studies in numismatic method presented to Philip Grierson" (a cura de P. Grierson, C. Brooke), Nova York, pàg. 95-111.
- PEARCE, J.W.E. (1951). *The Roman Imperial Coinage. Vol.IX. Valentinian I – Theodosius I*. Londres.
- RIPOLLÈS, P. (2002). *La moneda romana imperial y su circulación en Hispania*. "Archivo Español de Arqueología", 75, (Madrid), pàg. 195-214.
- SAN VICENTE, J.I. (2008). *Perduración de la moneda romana durante el siglo IV en Hispania: años 294-348*. "Actas del XIII Congreso nacional de numismática" (a cura d'A. Arévalo), Cádiz, pàg. 611-636.
- SUTHERLAND, C.H.V. (1967). *The Roman Imperial Coinage. Vol. VI. From Diocletian's reform (A.D.294) to the death of Maximinus (A.D.313)*. Londres.
- WEBB, P. (1927) *The Roman Imperial Coinage. Vol. V. Part I*. Londres.

[Recepció de l'article: 16-2-2022]
[Acceptació de l'article: 25-5-2022]

